

Plangebieden “winkelconcentratie” te Leens, gemeente De Marne
Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen

gemeente: De Marne

plaats: Leens

toponiem: "winkelconcentratie" (Breekweg en R. Ritzemastraat)

bevoegd gezag: gemeente De Marne

opdrachtgever: gemeente De Marne, Dhr. B. Suk

uiterste coördinaten locatie 1: noord 220.638/597.686
zuid 220.637/597.659
oost 220.673/597.676
west 220.601/597.673

centrumcoördinaat locatie 1: 220.637/597.673

CIS-code locatie 1: 31353

Onderzoeksnummer locatie 1: 23313

uiterste coördinaten locatie 2: noord 220.826/597.816
zuid 220.849/597.697
oost 220.860/597.757
west 220.802/597.749

centrumcoördinaat locatie 2: 220.835/597.768

CIS-code locatie 2: 31354

Onderzoeksnummer locatie 2: 23314

kaartblad: 07A

beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten,
gemeente De Marne en E-depot

uitvoerder: Libau

auteur: drs. J.E.A. Jans

autorisatie: drs. J. Molema

rapport: 08-180

telefoon: 050-3126545
fax: 050-3123362
e-mail: molema@libau.nl

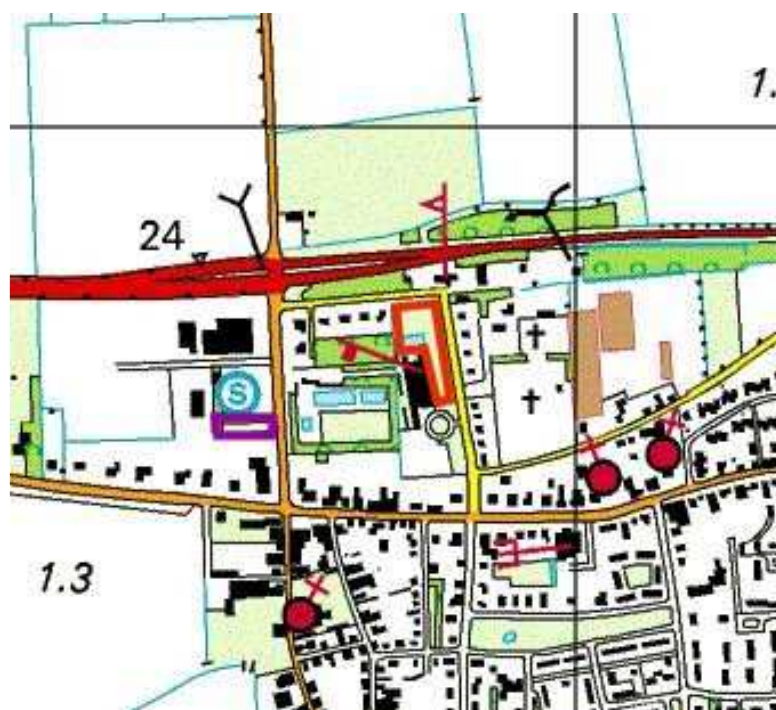

Plangebieden “winkelconcentratie” te Leens (gemeente De Marne)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van de gemeente De Marne, vertegenwoordigd door dhr. B. Suk, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor twee locaties in het plangebied van de winkelconcentratie te Leens. Aanleiding voor dit onderzoek zijn sloop- en bouwwerkzaamheden op een locatie aan de Breekweg (locatie 1; met paars aangegeven op fig.1) en de realisatie van een gracht en een sloot op een locatie aan de R. Ritzemastraat (locatie 2; met rood aangegeven op fig.1). De gebieden waar de ingrepen gaan plaatsvinden, worden hieronder verder aangeduid als plangebieden.

Figuur 1: Plangebieden 1 en 2 in de winkelconcentratie te Leens: plangebied 1 is met paarse lijnen aangegeven en plangebied 2 is met rode lijnen aangegeven (Topografische Atlas Groningen 1:25.000)

Informatie

Het wierdedorp Leens ligt in het wierdelandschap van Noordwest-Hunsingo. In dit wierdelandschap zijn een aantal oost-west gerichte kwelderwallen ontstaan. Leens ligt op de kwelderwal waarop ook de dorpen Vierhuizen, Ulrum en Wehe-Den Hoorn zijn ontstaan (zie bijvoorbeeld: Schroor & Meijering, 2007). De exacte ouderdom van de wierde Leens is niet bekend, maar op basis van de vondsten uit de omgeving ligt een datering in de late ijzertijd/Romeinse tijd voor de hand. Onderhavige plangebieden liggen ten noorden van de dorpswierde van Leens.

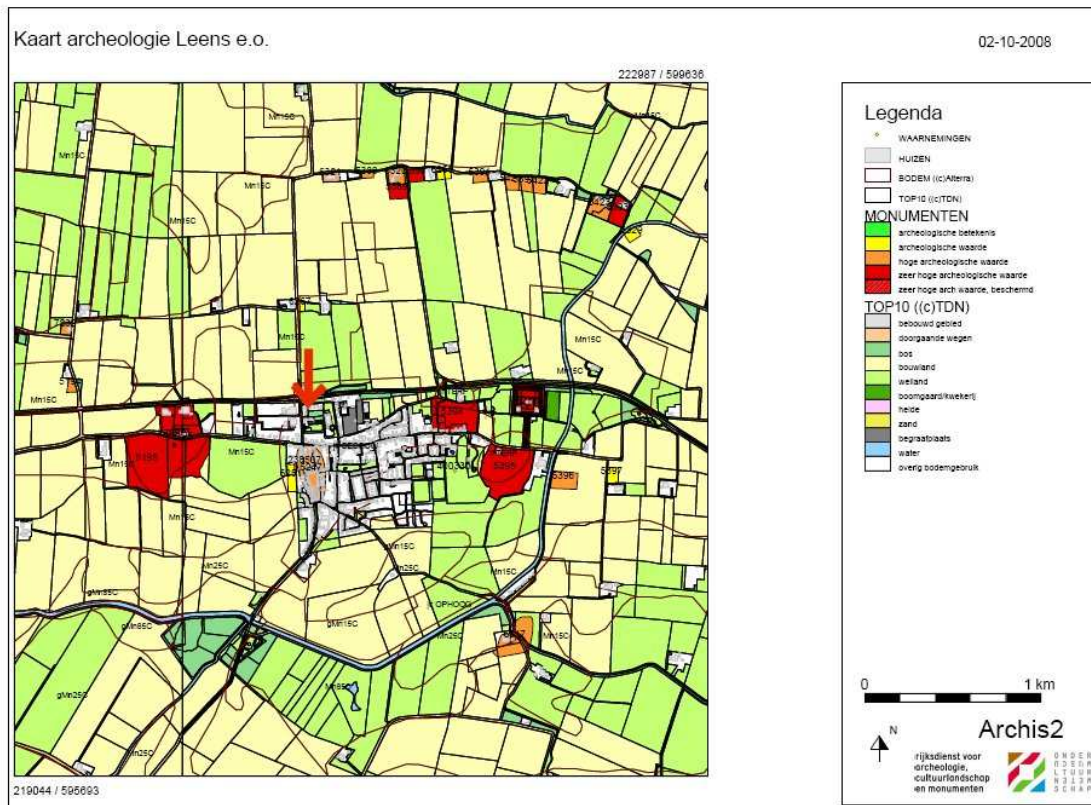
Volgens de fysisch geografische kaart (zie bijlagen: Uitsnede fysisch geografische kaart) ligt plangebied 1 op een kwelderwal-/oeverwalachtige vlakte (kaartcode: Mv9). Plangebied 2 bevindt zich in het niet gekarteerde, bebouwde gebied van Leens, maar gezien de vorm van de kwelderwal kan ervan worden uitgegaan dat dit plangebied op dezelfde kwelderwal-/oeverwalachtige vlakte ligt. De Bodemkaart laat zien dat de plangebieden in het bebouwde, niet gekarteerde gebied van Leens liggen. De bodem in het direct aangrenzende gebied bestaat uit kalkarme poldervaaggronden met lichte zavel, profielverloop 5 (bodemkaartcode: Mn15C). De bodem in het plangebied zal daarom ook uit kalkarme poldervaaggronden bestaan. Het pleistocene zand bevindt zich in het plangebied op een diepte van 12 tot 16 m –Mv.

Het plangebied is niet op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) geregistreerd als archeologisch terrein, noch zijn archeologische vondsten bekend uit het plangebied (geen registraties van vondsten in de

archeologische database ARCHIS). In de omgeving van het plangebied ligt een groot aantal geregistreerde archeologische terreinen. Het betreft een borgterrein en een aantal wierden uit de periode vroege middeleeuwen tot nieuwe tijd (zie bijlagen: Kaart archeologie en Uitgebreide rapportage monumenten).

Het plangebied ligt ten noorden van de dorpswierde van Leens (monumentnummer 6247). Deze wierde staat op de AMK geregistreerd als terrein van hoge archeologische waarde. Volgens ARCHIS dateert de wierde uit de middeleeuwen, maar dit is waarschijnlijk, zoals hierboven is beargumenteerd, een te jonge datering. Bij een veldcontrole in 2000 is gebleken dat deze wierde aan de oost- en westkant groter is dan op de AMK is aangegeven (zie bijlage: uitgebreide rapportage monumenten). Uit booronderzoek dat in 2007 is uitgevoerd, is gebleken dat de wierde zich ook ten noorden verder uitstrekt dan in ARCHIS is geregistreerd (zie bijlagen: Uitgebreide rapportage onderzoeksmeldingen).

Figuur 2: Archeologische Monumentenkaart Leens e.o.

Op de kadastrale minuut uit het begin van de 19de eeuw (zie bijlagen: Kadastrale minuut gemeente Leens, sectie A, blad1 (detail)) is het plangebied onbebouwd. De bewoning concentreert zich langs de Kleiweg van Ulrum naar Groningen, de huidige hoofdstraat. Het plangebied bestaat uit bouwland. De topografische kaart uit 1854/1855 (Wolters-Noordhoff, 1990) en de Bonnekaart uit ca. 1900 (zie bijlagen: Projectie plangebied op Bonnekaart uit ca. 1900) laten hetzelfde beeld zien.

Overweging en advies

Bewoningsresten uit de steentijd tot en met de vroege bronstijd zijn te verwachten in het oude pleistocene oppervlak. Het pleistocene zand bevindt zich in het plangebied op een diepte van 12 tot 16 m –Mv. Dit betekent dat deze zandgronden te nat waren om voor bewoning geschikt te zijn.

De plangebieden bevinden zich ten noorden van de dorpswierde van Leens. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de wierde groter is dan op de AMK is aangegeven. De wierde is tijdens een booronderzoek ook direct ten zuiden van beide plangebieden aangeboord. Onduidelijk is hoe ver de wierde zich uitstrekt naar het noorden.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt geadviseerd voor beide plangebieden een booronderzoek (Inventariserend Veldonderzoek [IVO]; fase 1) te laten uitvoeren. Dit onderzoek heeft als doel te bepalen in hoeverre de wierde van Leens, die zich direct ten zuiden van de plangebieden bevindt, zich uitstrekt tot in de plangebieden.

Er dienen 3 boringen te worden gezet in plangebied 1 en 6 boringen in plangebied 2. De boringen dienen regelmatig verspreid te worden over de plangebieden. Het booronderzoek dient te worden uitgevoerd door een daartoe bevoegd bedrijf.

Bijlagen:

- Geraadpleegde bronnen, kaarten en literatuur
- Archeologische periodes
- Uitsnede fysisch geografische kaart
- Kaart archeologie plangebieden "winkelconcentratie" te Leens
- Uitgebreide rapportage monumenten
- Uitgebreide rapportage onderzoeksmeldingen
- Kadastrale minuut gemeente Leens, sectie A, blad 1 (detail)
- Projectie plangebied op Bonnekaart uit ca. 1900

Geraadpleegde bronnen, kaarten en literatuur

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl)

ANWB, 2004. *Topografische Atlas Groningen 1:25.000*. ANWB bv, Den Haag.

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen

Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1851. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

Luchtfoto's Google Earth.

Minuutplans uit het begin van de negentiende eeuw (www.watwaswaar.nl)

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000. Uitgave 1973* Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Archeologische periodes

paleolithicum

paleolithicum vroeg	tot 8800 v.Chr. tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.

mesolithicum

mesolithicum vroeg	8800 - 4900 v.Chr. 8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.

neolithicum

neolithicum vroeg	5300 - 2000 v.Chr. 5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.

bronstijd

bronstijd vroeg	2000 - 800 v.Chr. 2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.

ijzertijd

ijzertijd vroeg	800 - 12 v.Chr. 800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.

Romeinse tijd

Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 450 n.Chr. 12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.

middeleeuwen

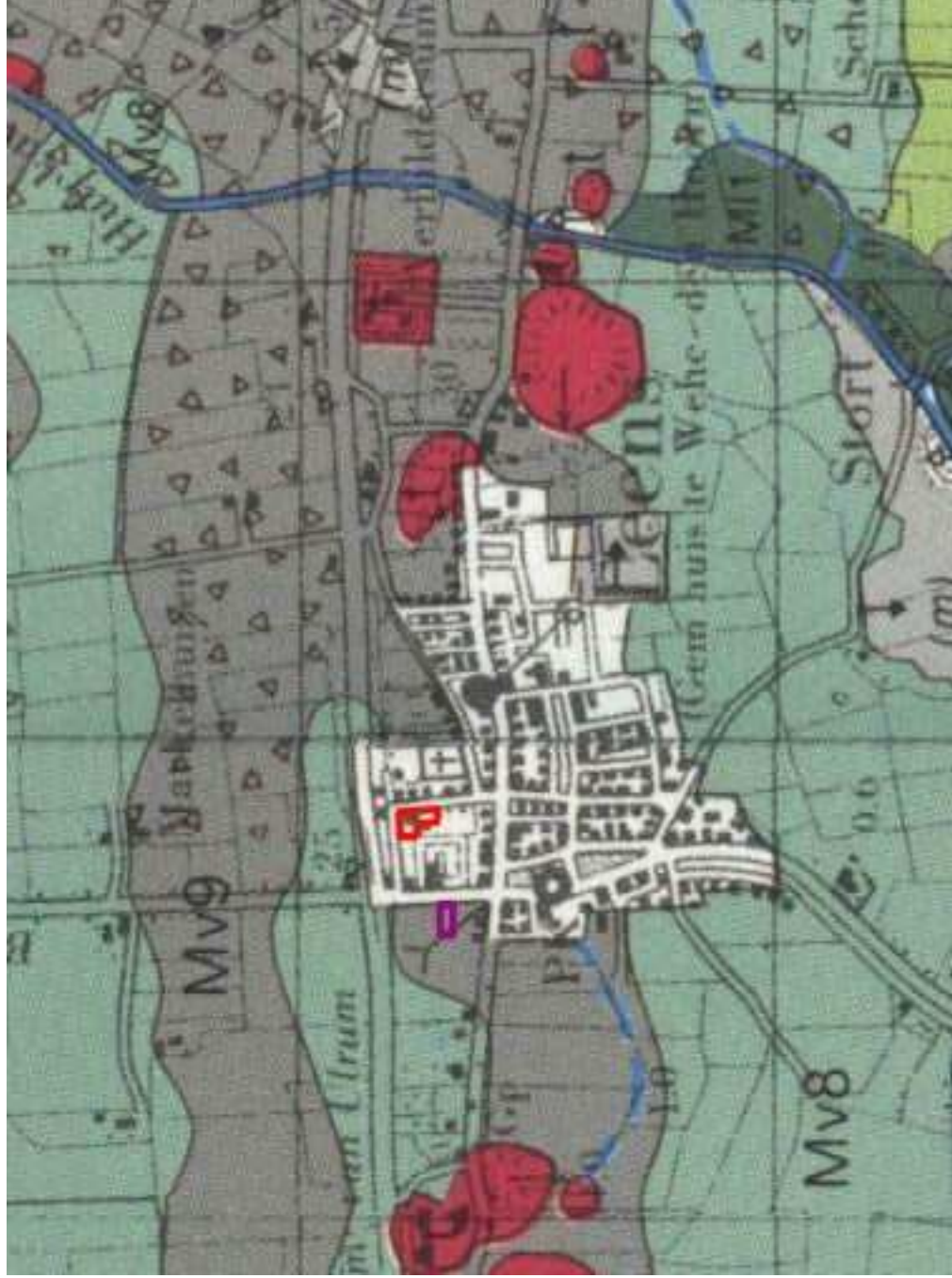
middeleeuwen vroeg	450 - 1500 n.Chr. 450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.

nieuwe tijd

nieuwe tijd A	1500 - heden 1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Uitsnede fysisch geografische kaart Leens en omgeving

Kaart archeologie plangebieden "winkelconcentratie" te Leens

Combinatiekaart AMK, Bodemkaart en ARCHIS

221468 / 598366

Legenda

- WAARNEMINGEN**
- HUIZEN
  - TOP10 ((c)TDN)
  - BODEM ((c)Alterra)
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
  - archeologische waarde
  - hoge archeologische waarde
  - zeer hoge archeologische waarde
  - zeer hoge arch waarde, beschermd

0 100 m

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

219881 / 596778

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Monumentnr: 5196 **Oppervlakte:** 90.504 m²
CMA-nr: 06F - 024
Status: Terrein van zeer hoge archeologische waarde
Toponiem: DE HOUW-OOST; GROTE HOUW
Plaats: Leens
Gemeente: De Marne
Provincie: Groningen
Coördinaten: 220000 / 597599
Terreinbeheerder: Niet van toepassing

Complexen

<u>Complextype</u>	<u>Begindatering</u>	<u>Einddatering</u>
Terp/wierde	Middeleeuwen vroeg	Nieuwe tijd

Beschrijving

CAA: / Grondgebruik: grasland/akkerland/bebouwing Halbertsma 1963 nr. 24 Het terrein loopt door op kaartblad 7A, en vormt een geheel met 6F-23. Wierdecomplex, in 1971 nog hoog en opvallend, aan de noordoost zijde van de weg deels afgegraven. Aan de zuidwest zijde ligt een dobbe. In 1967 werd het zuidelijk deel van het terrein bij convertering naar bouwland geegaliseerd. Veldcontrole; september 1971; ROB (R.Klok) Veldcontrole; mei 1994; ROB (A.Mennens)

Documentatie

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: topografische kaart 1:25.000 met terreinaanduiding

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kadasterkaartjes

Type: Brief
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: diverse correspondentie

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: hoogtelijnenkaartje

Type: Verslag
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: rapport van Boersma betreft egalisatie

Type: Foto
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: KB 1319-19, 20; KB 1320-?

Type: Foto
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: Zwartwit; mathilda Jurrissen

Type: Foto
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kleur; Aukje Mennens

Literatuur

HALBERTSMA, H., 1963 , in: Terpen tussen Vlie en Eems

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Monumentnr:	5394	Oppervlakte:	46.451 m2
CMA-nr:	07A - 075		
Status:	Terrein van zeer hoge archeologische waarde		
Toponiem:	LEENS-OOST; TUINSTERWIERDE-NOORD		
Plaats:	Leens		
Gemeente:	De Marne		
Provincie:	Groningen		
Coördinaten:	221545 / 597742		
Terreinbeheerder:	Niet van toepassing		

Complexen

Complextype

Begindatering

Einddatering

Terp/wierde	Middeleeuwen vroeg	Middeleeuwen laat
-------------	--------------------	-------------------

Beschrijving

CAA: / Grondgebruik: akkerland/grasland Halbertsma 1963 Oorspronkelijk omvatte de wierde ook de percelen ten zuiden van de weg ter plaatse van de huidige ijsbaan en het voetbalveld. Deze percelen zijn in 1925-1939 afgegraven c.q. verlaagd, waarbij in 1939 onderzoek werd gedaan. Daarbij werden omvangrijke resten van huizen aangetroffen, naast tal van andere voorwerpen waaronder veel organisch materiaal, alle daterend uit de 8e-10e eeuw. Aangenomen moet worden dat dergelijke resten ook in het resterende wierdedeel aanwezig zijn. In 1983 werd over het westelijk deel van het terrein een smalle weg aangelegd. Het wierderestant is nog als een duidelijke verhoging zichtbaar. Hoogte boven omgeving ca. 3 meter. Proefopgraving; april 1828; J.R.Rijkens Tekenen afgravingsprofiel; 1925, 1926, 1930; BAI (A.E.van Giffen) Opgraving; februari-april 1939; BAI (A.E.van Giffen) Veldcontrole; juli 1971; ROB (R.Klok) Veldkartering; 1994; ROB

Documentatie

Type:	Foto
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	luchtfoto's 4168-14 (10-4-1973) Eelde
Type:	Kaart
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	kadasterkaarten
Type:	Kaart
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	kadastrale minuut
Type:	Kaart
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	diverse overige kaartjes
Type:	Kaart
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	hoogtelijnenkaart
Type:	Memo
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	diverse notities
Type:	Foto
Beheerder:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting:	Aukje Mennens, juni 1996

Literatuur

GIFFEN, VAN, A.E. 1940 Een systematisch onderzoek in een der Tuinster Wierden te Leens (p.26-117), in: 20e-24e Jaarverslag van de Vereniging voor Terpenonderzoek

RIJKENS, J.G. 1835 Korte Schets omtrent de Leenster wierden, in: Leenster Almanak

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Datema, R.R. 2005 Inspectierapport archeologische monumenten op de terreinen van district Oost-Groningen, Staatsbosbeheer directie Noord, in: Rapport stichting Archeologische Monumentenwacht Nederland 05-019

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Monumentnr: 6247 **Oppervlakte:** 40.208 m2
CMA-nr: 07A - 109
Status: Terrein van hoge archeologische waarde
Toponiem: CENTRUM
Plaats: Leens
Gemeente: De Marne
Provincie: Groningen
Coördinaten: 220731 / 597408
Terreinbeheerder: Niet van toepassing

Complexen

<u>Complextype</u>	<u>Begindatering</u>	<u>Einddatering</u>
Terp/wierde	Middeleeuwen vroeg	Nieuwe tijd

Beschrijving

CAA: 07AN-5 Grondgebruik: bebouwing Halbertsma 1963 Langwerpige dorpswierde met kerk en een valg. Bij grafwerkzaamheden in de kerk in 1951 werden delen van de tufstenen voorganger daarvan ontdekt. Naast de wierde aan de zuidwest zijde ligt de Onstaborg (CMA -113). Hoogte boven omgeving ca. 2.8 meter Situatie 2000: wierde is groter aan de oost en west kant. Opgraving; februari 1951; ROB (H.Halbertsma) Veldcontrole; juli 1971; ROB (R.Klok) Veldcontrole + boringen maart 2000; RAAP (J.Molema) Oude bebouwing, wierdestructuur goed bewaard gebleven.

Documentatie

Type: Foto
Beheerder: Onbekend
Toelichting: Album 1951: no. 1-5f

Type: Tekening
Beheerder: Onbekend
Toelichting: Net: Ga 14, 14/1-3 (1951)

Type: Tekening
Beheerder: Onbekend
Toelichting: veld; Ga 8, 9/1-4 (1951)

Type: Verslag
Beheerder: Onbekend
Toelichting: onderzoek 1951

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kadastrale minuutplan

Type: Krantenartikel
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kranteknipstel bestemmingsplan 1972

Type: Brief
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: corresp. v.Giffen, Alkema, Halbertsma onderzoek 1951

Type: Foto
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: luchtfoto's 5432 (21-3-1975) Eelde

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: diverse kadastrale kaartjes

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Type: Verslag
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kopie verslag veldwerk 2000

Literatuur

HALBERTSMA, H., 1963 , in: Terpen tussen Vlie en Eems
GIFFEN, VAN, A.E. 1952 Leens, gemeente Wehe-Den Hoorn, in: BROB

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Monumentnr: 6251 **Oppervlakte:** 8.347 m2
CMA-nr: 07A - 113
Status: Terrein van archeologische waarde
Toponiem: LEENS-WEST
Plaats: Leens
Gemeente: De Marne
Provincie: Groningen
Coördinaten: 220624 / 597389
Terreinbeheerder: Niet van toepassing

Complexen

Complextype

Begindatering

Einddatering

Borg/stins/versterkt huis

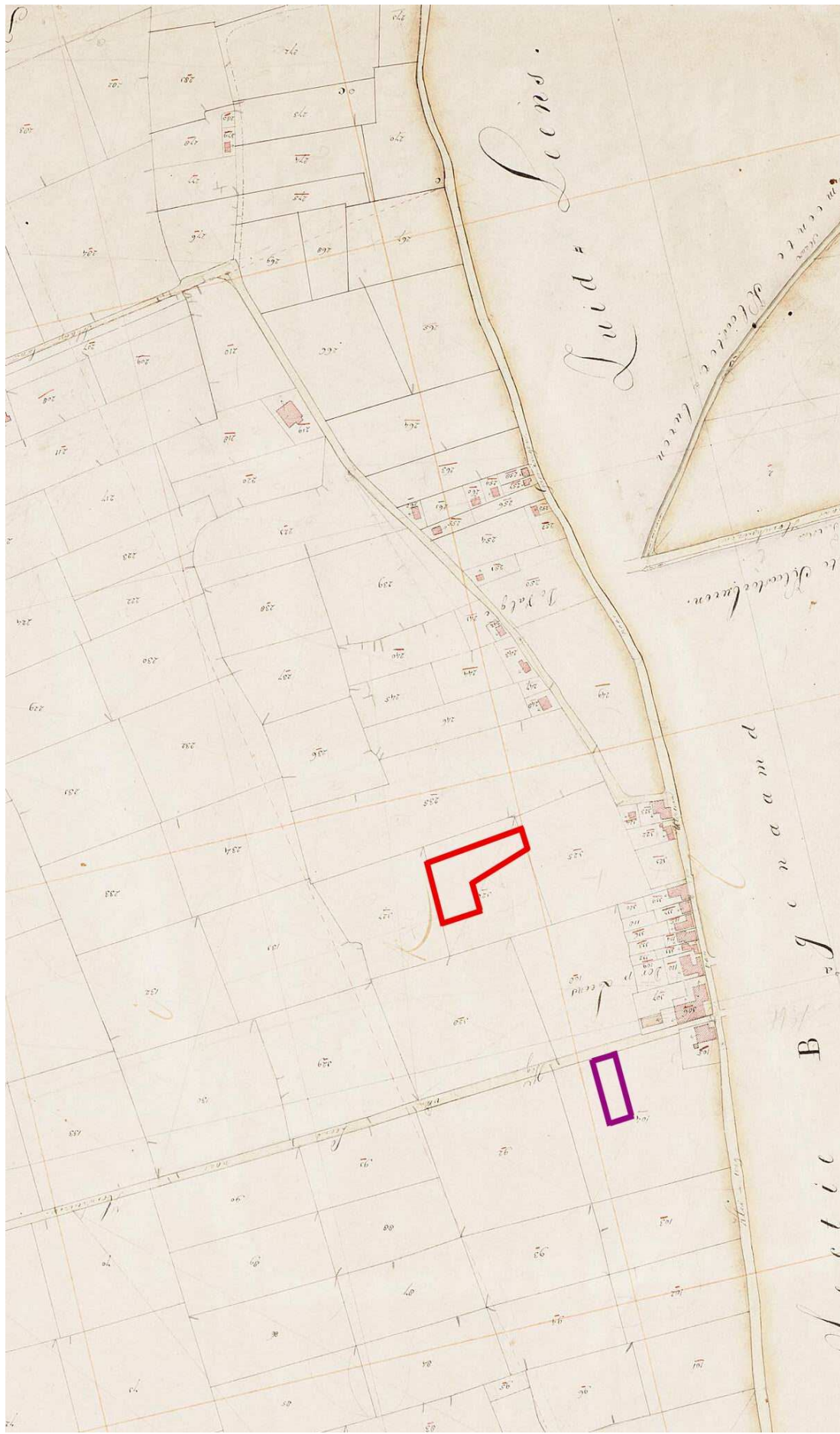
Nieuwe tijd

Nieuwe tijd

Beschrijving

NB Niet in Formsma, geen gegevens. Veldwerk! CAA: / Grondgebruik: grasland/akkerland/bebouwing Mogelijk terrein van de borg "Onstaborg", volgens R.A.Luitjens-Dijk- veld Stol. /

Kadastrale minuut "winkelconcentraties" te Leens

Bonnekaart: plangebied "winkelconcentraties" te Leens

